

ANALYSE

Alles is Amerikaans, behalve het theater in onze zalen

20 januari 2024

Karl van den Broeck

Het Brusselse theatercollectief Tristero is de uitzondering op de regel en speelt 'Circle Mirror Transformation' van de Amerikaanse Annie Baker. (© Olympe Tits)

Ik hou van vragen waar ik geen antwoord op weet. Zoals: waarom worden we werkelijk overspoeld door films, boeken en muziek uit de Verenigde Staten, terwijl we amper op de hoogte zijn van wat er allemaal op de planken te zien is in de theaters aldaar. Dat was vroeger anders. Gelukkig zijn er uitzonderingen die de regel bevestigen: Theater Tristero speelt deze dagen *Circle Mirror Transformation* van Annie Baker. Annie wie?

Kunst/Wet

Wat zich achter de coulissen van de kunstwereld afspeelt, is minstens even boeiend als de intriges en *coups de théâtre* op het politieke toneel. Daarom zetten we in de nieuwe politiek-culturele kroniek *Kunst/Wet* over beide stokpaardjes afwisselend een stevige boom op.

Je moet de oefening zelf maar eens maken. Bekijk de top tien van de beste Amerikaanse romans, films of cd's en turf hoeveel ervan vertaald zijn, hoeveel films in onze bioscopen te zien waren en hoeveel groepen er op de podia van onze festivals hebben gestaan. Ik zou er in een drieste bui geld op durven verwedden dat je aan een score van 50% komt. Of in het geval van films aan 100%.

Maar neem er dan voor de lol eens de lijst bij van de winnaars van de Pulitzerprijzen voor Drama of de Obi Awards, de bekroning voor de off-Broadway – lees niet-commerciële – theaterproducties. Als je geluk hebt dan heeft een amateurtheater uit je buurt er ooit wel een opvoering van gebracht.

Maar op de planken van onze (al dan niet) gevestigde theaters zal je ze zelden aantreffen. En dat is al een tijdje zo. *Angels in America* van **Tony Kushner** is wellicht een van de belangrijkste stukken van het einde van de vorige eeuw. Het won de Pulitzer in 1993. **Ivo Van Hove** maakte er in 2008 in Nederland een iconische voorstelling van, maar het duurde nog tot 2019 tot **Olympique Dramatique** het stuk op de Vlaamse planken, in het **Toneelhuis**, bracht.

Tien jaar geleden – toen ik me over deze blinde vlek nog

danig kon opwinden – bekeek ik de Pulitzer-winnaars van 2003 tot 2013. Toen bleek dat slechts één bekroond stuk, *Rabbit Hole* van **David Lindsay-Abaire** in Vlaanderen was gespeeld ... door een amateurgezelschap uit Lendeledede en eentje uit Sint-Agatha-Berchem.

Het beste theater ter wereld

Sinds de jaren 60 was het Amerikaanse theater 'vaste klant' bij de Vlaamse theaters. Regisseurs en acteurs (dramaturgen bestonden nog niet) reisden vaak naar New York of Londen om er de verse oogst te gaan plukken. Uiteraard werden tot diep in de jaren 90 de klassiekers van **Arthur Miller**, **Edward Albee** en **Tennessee Williams** vaak hernomen, maar ook nieuwe teksten waren fel gegeerd.

Nieuw Vlaams theaterwerk was in de jaren 60 en 70 meer uitzondering dan regel

De verschillende gezelschappen probeerden elkaar de loef af te steken om als eerste nieuw werk van kleppers als **Sam Shepard**, **David Mamet** of **Neil Simon** naar Vlaanderen te halen. Het was een praktijk die trouwens ook gold voor het Frans, Duits, Brits en Scandinavisch theater. Nieuw Vlaams theaterwerk was meer uitzondering dan regel in die tijd.

Het is tegen deze zogenaamde cypaste-aanpak dat de (toen nog) jonge generatie in de jaren 80 ten strijde trok. Ze waren het beu om stukken te spelen met regisseurs die hen de video-opname van een Amerikaans stuk lieten naspelen. Ze wilden zelf aan de slag. De tijd van het regisseurstheater was aangebroken.

De auteur, die traditioneel de belangrijkste schakel was in het theater, werd een pure leverancier van basismateriaal waarmee acteurs en regisseurs 'hun ding' deden. Tot in de jaren 90 werd 'dramatiek' nog – samen met epiek en lyriek – als een van de drie hoofdgenres van de literatuur gedoceerd in het onderwijs. Dat is al lang niet meer zo.

"Het Vlaamse theater behoort tot het beste van de wereld", zei wijlen **Eric Antonis** altijd. Hij werd daarin bijgetreden door talloze binnen- en buitenlandse critici. Vurigste fans van 'onze' podiumkunstenaars zijn de wonderlijke **Guy Duplat** van La Libre Belgique en **Béatrice Delvaux** van Le Soir. Zij maken er een erezaak van om onze Franstalige landgenoten warm te maken voor al het artistieke moois uit Vlaanderen. Terecht, want de kwaliteit blijft al decennialang erg hoog.

Straffe jonge toneelschrijvers

Maar in het geval van Amerikaans repertoiretoneel moeten we misschien wat vaker over de taalgrens kijken. Dat deed **Tristero**, het Brusselse theatercollectief dat al decennialang een intelligente mix brengt van eigen teksten, 'well made plays', repertoire en komedies. De voorbije vijf jaar moest het Brusselse gezelschap, met een groot bereik in Vlaanderen en een hechte band met heel wat Franstalige collega's, werken met projectsubsidies, maar bij de vorige subsidieronde werden ze opnieuw structureel erkend voor vijf jaar.

Vorige dinsdag (16/1) ging hun versie van *Circle Mirror Transformation* in première in de Kaaistudio's. Daarmee introduceert Tristero een van de belangrijkste Amerikaanse hedendaagse theaterauteurs in Vlaanderen: **Annie Baker**.

Helemaal correct is dat niet. De primeur was in 2017 eigenlijk voor **Team Luchtbal** (nadien **Tzesdebedrijf**), een piepklein niet-gesubsidieerd gezelschap rond **Sus Slaets** (ooit nog "het tweede jongste kind" in *Vaneigens*) en **Steve Aernouts**. Zij speelden Bakers stuk *The Aliens* op het Klepperkes-festival in de **Arenberg**.

Hoe ze het stuk 'ontdekten', zegt veel over de totale onbekendheid van het in Vlaanderen ooit zo geliefde Amerikaanse theater. "Op zoek naar een passende tekst heb ik wekenlang het internet afgeschuimd", vertelde Aernouts

voor de première.

"Verbaasd over de kwaliteit van bepaalde series op zenders als HBO of Netflix, vroeg ik me af of er in de Angelsaksische wereld ook straffe jonge toneelschrijvers waren. In Amerika en Engeland komt het vaker voor dat auteurs zowel voor televisie als theater schrijven. Zo kwamen we terecht bij Annie Baker. Bij ons nog geen bekende naam, maar op haar 36ste heeft ze al wel een Pulitzerprijs voor Drama op zak."

Baker won tien jaar geleden inderdaad de Pulitzerprijs voor *The Flick*, maar haar grote doorbraak dateert van 2010. Toen kreeg ze een Obi Award voor Best New American Play voor zowel *The Aliens* als voor *Circle Mirror Transformation*.

Tristero moest het internet niet afschuimen om bij dit stuk terecht te komen. De twee Vlaamse oprichters van het gezelschap, **Youri Dirx** en **Peter Vandenbempt**, werken sinds kort samen met **Cédric Coomans**. Hij maakte hen attent op de Franstalige creatie van *Cercle Miroir Transformation* die hij in 2017 had gezien in een versie van de Britse regisseur **Nick Millett**. Het stuk werd dat jaar in Wallonië en Brussel veel gespeeld.

Misschien kenden ze ook nog de Franse versie van *The Antipodes* die in 2022 door het **Cannine Collectif** én ... **TG Stan** werd gespeeld. Daarin bracht een schare Vlaamse topacteurs, met onder meer **Els Dottermans** en **Robby Cleiren**, deze tekst uit 2017 ... in het Frans. De Nederlandse bewerking van *The Flick* (in 2018) kenden ze misschien ook.

Theater Tristero speelt deze dagen 'Circle Mirror Transformation' van Annie Baker. (© Olympe Tits)

In de huid van een ander

Maar nu ter zake. De voorstelling van *Circle Mirror Transformation* van Tristero is zeker de moeite waard. Peter Vandenbempt en Youri Dirx schitteren er naast **Ann Tuts** (!), **Julie Delrue** en **Leila Benchorf** die een geslaagd debuut maakt. De regie van Cédric Coomans is efficiënt en laat de tekst volop tot zijn recht komen.

Het verhaal? *Marty*, een oudere actrice (een zelfzekere Ann Tuts die – zoals kenners weten – veel meer in haar mars heeft dan de eeuwige rol van *Doortje* in *FC De Kampioenen*) houdt een theaterworkshop in een sportzaaltje in een klein stadje in Vermont. De deelnemers dragen allemaal een rugzakje mee en ze kunnen erg moeilijk contact maken. De jongste is nog het meest in evenwicht met zichzelf. Zij wil eigenlijk gewoon leren acteren, maar dat is niet de bedoeling van deze cursus.

Marty laat de deelnemers oefeningen doen die iedereen met een theateropleiding herkent. Die onschuldige oefeningen en rollenspellen maken dat iedereen zich

Is het vandaag nog wel mogelijk om originele

steeds meer blootgeeft. Er ontstaan prille relaties, er komen oude trauma's naar boven. Is dit een dramatherapie, en zo ja voor wie? Voor de docente of voor (een aantal) van de deelnemers?

De sleutel tot het stuk zit verstopt in de rollenspellen. Elke deelnemer moet in de huid van een andere deelnemer kruipen. Die ziet zichzelf dan gespeeld door een ander. Een confronterende ervaring die doet nadenken over hoe ieder worstelt met het verhaal dat hij/zij van zichzelf construeert om zich een plek te geven in de wereld.

Wereldschokkend is deze productie niet, maar ze is meer dan 'een gezellig avondje uit'. Ze kan zowel theaterinsiders tot nadenken aanzetten ('wat is theater?' 'wat is acteren?' 'welke verhalen vertellen we nog?') als een discussie over de onmogelijkheid tot contact, pornoverslaving, gebroken relaties of gefnuikte ambities op gang brengen.

Annie Baker wordt soms vergeleken met **Tsjechov** vanwege het "verstikkende realisme waarin besluiteloze personages vastzitten". Haar werk geeft ook aanleiding tot bespiegelingen over "nieuwe vormen van drama" en "nieuw repertoiretoneel".

Is het vandaag nog wel mogelijk om originele verhalen te vertellen op het podium? We worden overstelpt met **Netflix**-series die allemaal teruggaan op het beperkte aantal oerverhalen die we elkaar al sinds mensenheugenis vertellen.

In *The Antipodes* maken we kennis met een zevenkoppige groep scenaristen die het strafste verhaal moeten verzinnen. Baker lijkt te suggereren dat dat niet meer mogelijk is, maar ze doet dat in een vorm die vroeger precies gebruikt werd om verhalen te brengen. In een tijd waarin 'storytelling' hét buzzword van alle communicatiegoeroes is, is dit een intrigerende kwestie.

Of Tristero erin zal slagen om met deze voorstelling Baker op de kaart te zetten in Vlaanderen, valt te betwijfelen (ook al gaan ze ermee op tournee). Maar misschien lukt het wel met een omweg, via de film. Eind vorig jaar ging *Janet Planet* in première, Bakers filmdebuut dat volgende maand op het Berlijnse filmfestival te zien zal zijn. Een "onuitwisbaar debuut", schreef Variety. Allen daarheen.

Circle Mirror Transformation van Tristero speelt nog tot 28 maart in verschillende Vlaamse zalen.

 kunst/wet, theater, Annie Baker, Tristero

Apache-hoofdredacteur Karl van den Broeck is journalist sinds zijn 20ste. Eerst 18 jaar bij *De Morgen*, dan vijf jaar als hoofdredacteur bij *Knack* en sinds 2011 freelance. Cultuur (en dan vooral literatuur) politiek en geschiedenis zijn zijn passies.

[Lees alle artikels van Karl van den Broeck →](#)

LEES OOK

Tom Cochez / 13-01-2024

Ander en beter: remigreren met Tom Van Grieken

De Duitse vrienden van Van Grieken maken geheime plannen om twee miljoen 'vreemdelingen' te deporteren.